
Document Final Aprovat

Ponència

Com abordar la pressió difusa al medi ambient

1. Introducció

Per pressió difusa al medi ambient entendrem la degradació produïda per la suma de múltiples petites perturbacions i impactes provocats pel trànsit de persones. Cadascun d'aquests microimpactes individualment té unes conseqüències inapreciables, però no així el seu conjunt.

En els últims anys es nota un augment de la presència humana a qualsevol racó del territori. No es salva res: litoral, interior, coves, penyals, medi marí... Hi conflueixen diferents factors:

- a) Venim d'una època en què el contacte amb la natura es reduïa a anar a cercar bolets, a caçar o a pescar. Molt poques persones es dedicaven a fer excursions per conèixer nous paisatges o visitar restes arqueològiques mig oblidades. Actualment coincideix que som més persones residents i que tant residents com turistes ens hem convertit en exploradors, amb delit per descobrir i arribar allà on ningú no ho havia fet abans. Som més i amb una cultura diferent. Una cultura més urbana. Cada vegada es viu més desconnectat del camp, i és fàcil tenir la impressió que no depenem d'ell. L'agricultura, a molta gent, li sembla anecdòtica i no és gens conscient dels serveis ecosistèmics que n'emanen. El camp i la natura es veuen com una cosa per al lleure, no com una cosa útil. I per tant, moltes vegades no som capaços de valorar adequadament els impactes que hi causam.
- b) Entitats com el GOB i altres hem intentat fomentar durant tota la nostra existència el contacte directe amb la natura, mitjançant excursions, acampades, etc. Conèixer l'entorn ens permet valorar-lo i estimar-lo, i per tant ens empeny a defensar-lo. Aquestes activitats són d'educació en la natura, i per tant impliquen el creixement personal a partir d'aprendre a respectar el medi natural.
- c) Els turistes que ens visitaven fins no fa gaire es movien sempre per una part reduïda del territori: platges i zones urbanes, bàsicament. Ara cada vegada més hi ha visitants que no es volen sentir turistes de massa. Volen fer coses autèntiques, diferents i exclusives, entre les quals hi ha la descoberta de racons únics i tota una sèrie llarga d'activitats de turisme actiu. És un fenomen general, que no passa només a Menorca. Es pot lligar a la necessitat que té la gent de fugir de les grans ciutats cada vegada més artificialitzades, fet que també afecta els residents de les poblacions més grans.
- d) El Camí de Cavalls ha fomentat el contacte amb el medi natural dels residents, però també s'ha convertit en un producte turístic, i un reclam. Ja s'hi han institucionalitzant certes proves esportives amb molts de participants.

- e) Han nascut empreses que cerquen aprofitar aquesta moda, les quals donen facilitats a residents i visitants per desenvolupar aquestes activitats. N'hi ha que són conscients que preservar l'entorn és bàsic per a mantenir la seva activitat, però d'altres no, o com a mínim no tenen els coneixements per comportar-se de manera respectuosa. I encara que en siguin conscients, no sempre poden controlar totalment els seus clients. Tenim empreses de senderisme, bicicletes, vehicles tot terreny, cavalls, caiacs, barques, submarinisme, ornitologia, escalada, etc.
- f) S'està reivindicant clarificar la titularitat dels camins de tota Menorca, ja que alguns camins públics s'han privatitzat fraudulentament amb el temps. Es pretén que s'obrin a la gent els camins públics. També s'estan recuperant camins que s'havien tapat pel desús, cosa que, a vegades, dona accés a zones poc freqüentades des de fa temps.

2. Problemàtica

La freqüentació de persones als espais naturals crea una sèrie d'impactes, moltes vegades petits però que, sumats, resulten evidents. A Menorca s'han constatat afectacions importants per la dispersió de gent en el medi natural. Per exemple, seria la responsable del fracàs de la cria d'una parella d'àguila peixatera, d'aus aquàtiques a trams del Camí de Cavalls dins el Parc Natural, o la disminució de ratapinyades a certes coves. També és preocupant l'erosió a molts de trams del Camí de Cavalls. Hi ha casos molt ben identificats en els quals s'hauria d'actuar ja, però segurament no tenim prou informació de conjunt d'aquests impactes ni un sistema d'indicadors que ens permeti valorar si van a més o no, i poder saber quins són els més problemàtics. Seria una informació important per poder plantejar solucions.

Hi ha diferents causes dels impactes de la pressió difusa:

- 1) *Impactes que depenen de les infraestructures*: el disseny de camins, d'itineraris senyalitzats, de vies d'escalada, de zones d'aparcament, etc. condiciona molt els impactes: erosió, nombre d'usuaris, molèsties a la fauna, afectació d'ambients més o menys sensibles, alteració de l'hàbitat (afavoriment d'espècies oportunistes, nitrificació...), nombre d'usuaris...

En aquest apartat hi podríem incloure la urbanització del camp: parcel·lacions i horts. Antany només els pagesos eren al camp. Actualment molta gent hi viu, i amb un comportament urbanita, la qual cosa vol dir més gent, més desplaçaments, més consum energètic, contaminació d'aqüífers, difusió d'espècies invasores... Hi hem d'afegir també els agroturismes i els hotels rurals.

- 2) *Impactes que depenen de l'usuari*: el comportament més o menys respectuós de cada persona pot incrementar els impactes anteriors: renous, fems, contaminació, cans, recol·lecció de plantes, pedres o animals, obertura de vies noves, risc d'incendi, fondejos sobre posidònia, circulació amb vehicles fora de camins, munts de pedres, fotògrafs de natura sense miraments... La cultura urbanita de la majoria d'usuaris fa que moltes vegades no siguin conscients dels impactes que estan provocant.
- 3) *Impactes que depenen de la massificació*: un nombre massa elevat de visitants fa inevitables els impactes, per molta cura que tinguin. Hi ha també conflictes entre usuaris diferents, com caçadors i cercadors de bolets, o excursionistes en general i pagesos. Els conflictes socials també poden arribar a traduir-se en impactes ambientals. Per altra

banda, cada vegada hi ha més finques privades que prohibeixen l'accés a la gent. Segurament per diferents factors. Hi ha propietaris que tanquen les seves finques per l'augment de conductes irrespectuoses: barreres, enderrossalls, robatoris, minva de la privacitat... Tenim també finques venudes a gent de fora, amb una cultura més restrictiva de l'ús públic de propietats privades que la tradicional de Menorca.

- 4) *Impactes que depenen de l'època de l'any:* en certes èpoques de l'any una mateixa activitat pot tenir un grau d'afectació molt diferent. Un exemple seria l'època de cria dels ocells.
- 5) *Impactes que depenen d'una mala gestió pública:* són els que es donen com a conseqüència d'autoritacions a certes activitats sense uns criteris adequats, i la falta de seguiment i control de les normes existents.

3. Oportunitats

- 1) Menorca té voluntàriament el compromís, com a Reserva de Biosfera, de preservar els seus ecosistemes. La societat menorquina valora els seus espais naturals. Per tant, treballar en la reducció dels impactes ambientals tindrà per força un recolzament institucional i social.
- 2) Les entitats socials que es dediquen a organitzar excursions, acampades, activitats ornitològiques, cercades de bolets, escalades, etc., també estan preocupades per la preservació dels espais on fan les seves activitats. Per tant, haurien de ser receptives al diàleg per trobar solucions als impactes que es constatin.
- 3) El món empresarial és més complicat. Tenim empresaris formats en entitats socials, que es dediquen a les activitats turístiques de natura de manera vocacional i que es preocupen per la preservació de l'entorn. Són conscients que en aquest negoci no val tot per accontentar els clients, i que abans hi ha la conservació del medi que el negoci. Però podem suposar que no totes les empreses són així.
- 4) El GOB és un referent en conservació del medi ambient. Aquests últims anys ja ens han demanat fer formació ambiental a guies turístics. Es podria fer molt més.
- 5) Els turistes de natura solen ser persones molt receptives a seguir recomanacions de bones pràctiques. Es podria treballar en un decàleg de bones pràctiques i veure la manera de donar-li la difusió adequada. Cert és, però, que la receptivitat pot ser dubtosa en el cas d'aquelles persones que fan trams de Camí de Cavalls o les que, simplement, l'empren per anar a platges, ja que el grau de conscienciació ambiental en aquest cas pot ser diferent. En qualsevol cas una bona senyalització en punts estratègics recordant les bones pràctiques podria ajudar.
- 6) La majoria de visitants passen per l'aeroport o les estacions marítimes dels ports. Es podrien aprofitar aquestes portes d'entrada a l'illa per «impregnar» els visitants amb la filosofia Reserva de Biosfera i fer-los arribar el decàleg de bones pràctiques. És cert que hi passen molt ràpid, descentrats i amb presses. Però es podria reforçar la feina als hotels. Es poden cercar maneres de fer-los responsables de la conservació del patrimoni natural de l'illa, com podria ser per exemple demanar-los que signin el «decàleg del turista sostenible». Es tractaria de fer-los saber que la qualitat ambiental que trobarà

en aquesta destinació turística depèn de les bones pràctiques de totes les persones, residents i visitants, i que, per tant, l'illa els demana la seva implicació. 100% efectiu no ho seria; però sí en part, i remouria consciències. Potser també s'hauria d'incidir als hotels.

- 7) En l'actualitat, pràcticament només hi ha una regulació de l'ús públic amb vigilants al Parc Natural, tot i que insuficient. A la resta d'espais la situació és encara més precària. Valorar la creació de més Parcs Naturals que incloguin les zones sensibles més amenaçades podria ser una via per augmentar la gestió de l'ús públic. Pensem en els barrancs, zones humides, etc.
- 8) Menorca compta en general amb molta informació sobre la seva biodiversitat i els seus espais naturals, de manera que es poden mesurar objectivament molts dels impactes que es produeixen al medi natural.
- 9) Una evolució normal de mesures per abordar la pressió difusa passa per, primer, informar i divulgar els valors naturals i la problemàtica de la seva conservació, esperant produir canvis de conducta. Aquestes accions solen tenir una efectivitat limitada, sobretot en casos de massificació i de renovació ràpida del públic objectiu (turistes). S'han de cercar després, mesures per conduir, limitar o prohibir segons quines activitats, de manera permanent o temporal. Aquestes mesures han de comptar amb vigilància i un sistema de sancions per ser efectives. Existeixen experiències per limitar la massificació a nivell d'illa (pressió humana total). Aquí ho intentem cercant limitar les places turístiques i el creixement urbanístic. A Formentera han limitat l'entrada de cotxes a l'illa. A Galápagos hi ha establert un límit màxim de visitants (vegeu Carreras, 2019).

4. Propostes concretes

- 1) El GOB Menorca promourà el contacte de les persones amb el medi natural, prioritzant però la conservació dels seus valors. El contacte amb la natura és una eina potent d'educació racional i emocional. Aquesta ànsia de contacte amb la natura, ben gestionada, pot repercutir en una major sensibilitat. El coneixement de l'entorn augmenta la seva estima, i ajuda a fer comprendre que s'han de posar limitacions al seu ús. També és important transmetre la importància de la feina dels pagesos com a gestors, el respecte a la qual implicarà certes limitacions d'usos lúdics.
- 2) La reducció dels impactes de la pressió difusa s'ha de treballar a diferents nivells:
  - a) Implicació social, d'usuaris, entitats, empreses i administracions.
  - b) Disseny i manteniment de les infraestructures.
  - c) Normatives, vigilància i sancions.
  - d) Sistemes d'avaluació.
  - e) Preservació de possibles excessos d'afluència de visitants a llocs fràgils a través de la vigilància de xarxes socials i d'altres indicadors de potencial pressió o impacte
- 3) Implicació social, d'usuaris, entitats, empreses i administracions
  - a) El GOB Menorca es preocuparà d'influir en el debat públic de com reduir els impactes negatius de la pressió difusa, fent propostes a empreses, administracions i a la societat en general. S'han d'estudiar maneres d'implicar els usuaris en la resolució del

problema. S'ha de fer veure que trobar les maneres de conservar l'entorn en bon estat no s'ha d'entendre com una limitació al seu ús sinó, ben al contrari, com una garantia que els podrem gaudir a llarg termini.

- b) El GOB Menorca considera que molts d'impactes es produeixen per falta d'informació i d'educació. S'ha de treballar per consensuar amb l'administració i el sector privat un decàleg de bones pràctiques i estudiar-ne una difusió pedagògica entre els usuaris.
  - c) El GOB Menorca considera que s'ha de millorar en general la formació ambiental dels empresaris i treballadors de les empreses turístiques i esportives, ja des dels centres escolars que imparteixen els mòduls de formació professional (CAFEM i tècnic superior CAFEM) així com a l'escola de turisme. S'hauria de considerar que les empreses i els guies haurien de tenir una acreditació de coneixements ambientals per a treballar en el turisme de natura, i fins i tot alguna d'específica per als espais naturals protegits.
  - d) El GOB Menorca incideix des de fa temps a reivindicar que la vocació del camp no és la residencial, sinó l'agrària i l'ambiental. Per tant, seguirà treballant en contra de la urbanització del sòl rústic.
- 4) Disseny i manteniment de les infraestructures
- a) El GOB Menorca considera que un bon disseny racional de rutes, ben senyalitzades, en idiomes, visuals i reforçant el concepte de Reserva de Biosfera, és imprescindible per canalitzar bona part dels usuaris. Quan no existeix, és fàcil que es creïn vies alternatives, no sempre de manera respectuosa.
  - b) El GOB considera important una gestió unitària de la xarxa de camins, camí de cavalls i camins rurals. S'hauria d'estudiar amb visió de conjunt i prioritzar la recuperació de camins estratègics per tancar circuits que interessin, senyalitzar-los i mantenir-los en bon estat, per exemple a cost de l'impost turístic sostenible (ITS).
  - c) El GOB Menorca considera que s'haurien d'estudiar maneres perquè hi hagi un retorn dels beneficis econòmics que produeixen les activitats turístiques en els espais naturals destinat al seu manteniment i protecció.
  - d) El GOB Menorca considera que convertir les ciutats en espais més agradables, "renaturitzats", serviria per ajudar a contrarestar la necessitat dels seus habitants d'anar a desfogar-se al medi natural.
  - e) El GOB Menorca reivindica el reconeixement de la titularitat pública de tots els camins que ho siguin. Però considera que el fet que un camí sigui públic no ha d'implicar que s'hi pugui transitar sense cap restricció. En cada cas s'han d'establir unes normes d'ús que contemplin la conservació dels espais naturals que en depenguin.
  - f) El GOB Menorca considera que quan el disseny no basti, s'han d'estudiar altres solucions puntuals: nombre màxim d'usuaris, restriccions en èpoques més sensibles, prohibicions d'accés... Aquestes limitacions implicaran personal de vigilància. L'aprovació pendent dels plans de gestió de la Xarxa Natura 2000 o el nou Pla Especial del Camí de Cavalls haurien de permetre aquestes accions.
  - g) El GOB Menorca considera que no s'ha de poder arribar per tot, ni de qualsevol manera. Tenim espais sensibles que han de mantenir la seva tranquil·litat per conservar els seus valors. S'haurien de definir els llocs que es considerin més fràgils

per a prioritzar les actuacions de preservació. Potser s'han de donar alternatives, canalitzar la demanda a algun espai semblant de menor fragilitat.

- h) El GOB Menorca considera que el disseny de vies d'escalada ha d'estar regulat i controlat per tècnics ambientals. Els penyals són uns espais fràgils i molt sensibles, sobretot en època de cria dels ocells.
  - i) El GOB Menorca considera que s'ha d'avaluar l'impacte de la freqüentació de coves marines per part de caiacs, barques particulars i golondrines, clubs de busseig, i aplicar les restriccions que es considerin necessàries.
  - j) El GOB Menorca demanarà que es reguli i es creien zones habilitades per donar serveis a les autocaravanes només a espais urbans.
  - k) Instal·lar a llocs de gran aflluència sistemes de baix impacte per reduir l'actual dispersió de residus orgànics i inorgànics.
- 5) Normatives, vigilància i sancions
- a) El GOB Menorca considera que hi ha d'haver més persones informadores i de vigilància sobre el terreny i un cos de vigilància de la "prescripció difusa" que fan actualment les noves xarxes social a través d'internet.
  - b) El GOB Menorca considera que a part del decàleg de bones pràctiques hi hauria d'haver una normativa clara, que contemplés fins i tot un sistema de sancions per als casos d'incivisme flagrants. Ara ja n'hi ha, de normatives. S'hauria de avaluar si són prou vàlides abans de crear-ne de noves. Caldria aprofitar la pròxima Llei de Reserva de Biosfera per donar cobertura legal a les accions que s'hagin de dur a terme per a controlar la pressió difusa.
  - c) El GOB Menorca considera que hi hauria d'haver un sistema de resposta ràpida i ferma davant d'impactes clars, que permetessin obrir o tancar camins, desviar itineraris, canviar autoritzacions, etc.
  - d) El GOB Menorca considera que s'hauria de planificar millor l'ús públic a nivell insular. Hi hauria d'haver més tècnics d'ús públic i més Agents de Medi Ambient. L'aprovació de la normativa de Xarxa Natura hauria de bastar per sustentar la gestió de l'ús públic. En últim cas, s'hauria d'avaluar la possibilitat de crear més parcs naturals o altres formes de protecció que impliquessin una millora de la gestió.
- Es demanarà la redacció dels plans especials de les ANEIs pendents i introduir la gestió i la valoració econòmica dels impactes ambientals. Aquests documents han d'assignar els agents responsables de la seva execució.
- e) Estudiar la proposta de creació d'un cos d'inspectors depenent del Consell Insular de Menorca, emmarcat dins la declaració de Reserva de Biosfera i amb capacitat sancionadora.
- 6) Sistemes d'avaluació
- a) El GOB Menorca considera que s'han d'establir sistemes de monitoratge o d'indicadors per poder avaluar els impactes de les diferents activitats. Haurien de poder servir per tenir informació que ajudi a cercar solucions, com modificar itineraris, limitar visitants o prohibir certes activitats concretes.